

<https://doi.org/10.15407/uhj2025.04.257>
УДК 655.55:355.013“7129”94(100)“1939/1945”

Микола ЛИТВИН

доктор історичних наук, професор,
завідувач центру дослідження українсько-польських відносин,
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів, Україна)
lytvynmr@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1010-2329>

Любомир ХАХУЛА

кандидат історичних наук, старший дослідник,
доцент кафедри міжнародної інформації,
Національний університет «Львівська політехніка» (Львів, Україна)
l.khakhula@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9954-9962>

РАДЯНСЬКО-РОСІЙСЬКІ ЗБРОЙНІ ЕКСПАНСІЇ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

**Рецензія на книгу: *Michał Klimecki, Zbigniew Karpus.*
*Niewypowiedziane wojny i konflikty Związku Radzieckiego
i Rosji w latach 1945—2022: Przegląd wydarzeń***

Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2023. 240 s.

Професори Університету Миколая Коперника в Торуні (Польща) М. Климецький і З. Карпусь — добре відомі в Україні дослідники польсько-української війни 1918—1919 рр., радянсько-польсько-української війни 1920 р., української та російської військово-політичної еміграції в міжвоєнній Польщі, сучасної російської

Цитування: Литвин М., Хахула Л. Радянсько-російські збройні експансії після Другої світової війни [Рец. на кн.: Klimecki M., Karpus Z. *Niewypowiedziane wojny i konflikty Związku Radzieckiego i Rosji w latach 1945—2022: Przegląd wydarzeń*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2023. 240 s.]. *Український історичний журнал*. 2025. № 4 (583). С. 257—261. <https://doi.org/10.15407/uhj2025.04.257>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

агресії проти України, загалом новітньої історії нашої країни, а також як учасники міжнародних наукових семінарів «Україна — Польща: важкі питання» (Варшава, Торунь, Луцьк, Львів). Рецензована праця розкриває технології організації й утілення тоталітарним / авторитарним керівництвом СРСР і сучасної Росії гібридних операцій і збройних експансій в Європі, Азії, Африці, Латинській Америці з метою розширення ареалу країн так званої соціалістичної демократії, нав'язування правителям різних держав комуністичної ідеології або ідей «російського світу» («русского мира»), радянсько-російського озброєння задля зміцнення залежності їх від Кремля.

У першому розділі автори проаналізували роль і місце СРСР у повоєнній геополітиці, відзначили велику фінансову й матеріально-тех-

нічну допомогу союзників у боротьбі з нацистською Німеччиною, висвітлили сталінські плани щодо Китайської Народної Республіки, участь радянських військовослужбовців і політичних радників у громадянській війні на її території в 1946—1950 рр. (у боях та від хвороб тоді загинули 936 громадян СРСР, зокрема 155 офіцерів).

Досліджуючи перебіг Корейської війни 1950—1953 рр., автори відзначають, що СРСР за сприяння комуністичного Китаю підтримував режим Кім Ір Сена (випускник Хабаровського військового училища), якого Й. Сталін урочисто приймав у Кремлі 5 червня 1949 р., а невдовзі передав його армії 180 танків (здебільшого Т-34), 239 літаків (у тому числі 93 штурмовики Іл-10, 79 винищувачів Як-9), 1,6 тис. гармат, амуніцію. Історики стверджують, що плани дій комуністичних військ розроблялися радянськими «радниками». При цьому зауважують, що російська історіографія перебільшує успіхи північнокорейських артилеристів і пілотів у боротьбі з супротивником, якому активно допомагали американські війська. Дослідники піддали нищівній критиці радянсько-російську версію тієї війни, згідно з якою нібито Південна Корея за сприяння США напала на «демократичну» Північну Корею. Насправді сили ООН тоді підтримали владу Південної Кореї.

Оригінальним є сюжет про створення Німецької Демократичної Республіки в 1953 р., про вплив на її керівництво, формування на території НДР радянських військових гарнізонів, будівництво Берлінського муру та ін.

Чимало уваги приділено радянській «допомозі» Угорщині в 1956 р. Саме тоді керівництво КПРС й органи держбезпеки планували «втихомирити» уряд і партійне керівництво сусідньої держави, які всупереч Кремлю взяли курс на лібералізацію суспільно-політичного життя, допуск до влади некомуністів. Москва організувала інтервенцію (6 тис. вояків, 290 танків, 120 бронетранспортерів), яку координували начальник генштабу В. Соколовський, керівник КДБ І. Серов і радян-

ський посол у Будапешті Ю. Андропов, котрий був прихильником силових методів розв'язання проблем. Автори книжки реконструювали перебіг і поразку угорської революції, нав'язування офіційному Будапешту прокремлівських керівників. Зазначено, що у ході боїв із повстанцями, очолюваними Б. Кіраєм, загинули 185 офіцерів, 584 прапорщики й сержанти, було поранено та контужено 1540 радянських офіцерів і солдатів. З угорського боку втрати склали 2,5 тис. вояків і цивільних, близько 20 тис. було заарештовано. Не менше 200 тис. покинули країну, емігрувавши до Австрії, Югославії, США, Канади, Німеччини.

Автори проаналізували перебіг і наслідки Карибської кризи 1962 р., коли СРСР таємно розмістив на Кубі ядерні балістичні ракети (майже 60 одиниць) і стратегічні бомбардувальники, спричинивши погіршення американсько-радянських відносин та до небезпечної межі актуалізувавши загрозу ядерної війни.

Розкрито у видання й сутність радянської «допомоги» чехам і словакам у 1968 р. Вторгнення у серпні того року військ Варшавського договору (майже 500 тис. особового складу, 647 танків, 560 бронемашин) мало зупинити ліберальні реформи, проваджені керівництвом ЧССР. У відповідь у Празі, Братиславі, Брно та інших містах відбулися масові протести, які супроводжувалися збройними сутичками з окупантами. Польські історики стверджують, що під час «Празької весни» загинули понад 100 громадян країни (українські дослідники пишуть про 425), ще понад 1000 осіб зазнали поранень, 350—400 тис. емігрували впродовж 1968—1969 рр. Автори наводять дані про радянські безповоротні втрати за 21 серпня — 20 вересня 1968 р.: 98 військовослужбовців. Після придушення виступу у ЧССР було розміщено війська, які Москва вивела лише в 1991 р. У книжці, втім, не згадано про реакцію на тогочасні події, зокрема серед українців. Як відомо, 5 листопада 1968 р. уродженець Львівщини Василь Макух здійснив на Хрещатику акт самоспалення, вигукуючи гасла «Хай живе вільна Україна!», «Геть окупантів!».

Показано радянську політику щодо В'єтнаму й Китаю в 1960—1970-х рр. Автори вважають, що одним із важливих майданчиків протиборства між СРСР і США стала Демократична Республіка В'єнам (Північний В'єнам), якій Кремль у 1965 р. почав надавати військово-технічну допомогу проти американських авіанальотів. Після візиту до Ханоя голови радянського уряду О. Косигіна в'єтнамці отримували великі партії реактивних винищувачів МіГ-17, МіГ-19, МіГ-21 (145 із них були знищені в боях, загинули 70 пілотів) та іншу техніку, до країни вирушили військові спеціалісти, велася підготовка в'єтнамських льотчиків, артилеристів, ракетників. У книжці підсумовано наслідки війни: загинули близько 900 тис. північнов'єтнамських вояків, понад 600 тис. американців були вбиті й поранені. Дослідники вважають, що в тих подіях брали участь не менше 19 тис. радянських військовиків. Утім не згадано про участь представників польської та української еміграції, які служили в армії США в 1965—1973 рр. (генерали М. Кравців і С. Яскілко, майор М. Дідурик, сержант В. Степаняк, солдат П. Содоль, згодом дослідник УПА).

Актуалізовано радянський чинник Близькосхідної кризи 1967—1973 рр., висвітлено залучення техніки й озброєння (літаки МіГ-17, МіГ-21, Іл-14, Ан-12,

Ан-22, танки Т-54, артилерійські системи СУ-100), участь радянських військових спеціалістів на боці Єгипту й Сирії в їх агресії проти Ізраїлю. У 1977 р. у Сирії з'явилася військово-морська база СРСР, яка згодом перейшла до РФ.

Продемонстровано «африканські апетити» СРСР—Росії, зокрема вплив Кремля на формування промосковської влади й політики в Ефіопії, Малі, Гані, Гвінеї, Сомалі, Анголі, Мозамбіку та інших країнах у 1970—1980-х рр. У сомалійсько-ефіопському протистоянні 1978—1979 рр. на боці Ефіопії загинули 33 радянських «радників». Поряд із СРСР (11 тис. військовиків, чимало з яких мали афганський досвід) формуванням Народного руху за визволення Анголи допомагала Куба (15 тис. вояків). Про африканські операції радянських спецпризначенців та їхні втрати у СРСР традиційно замовчувалося.

Чимало уваги приділено перебігу останньої війни СРСР — в Афганістані 1979—1989 рр. План чергової збройної інтервенції (операція «Шторм-333») розробили голова КДБ Ю. Андропов, міністри оборони (Д. Устинов) і закордонних справ (А. Громико), завідувач міжнародного відділу ЦК КПРС Б. Пономарьов. Угрупованням військ командував генерал С. Соколов, якого згодом змінив В. Варенников. У перший рік війни було залучено 120 тис., а загалом — понад 620 тис. радянських солдатів й офіцерів. «Обмеженому контингенту», зокрема станом на 1987 р., протистояли 220 тис. афганських повстанців та добровольців із різних мусульманських країн, які були добре озброєні та вмотивовані. Загалом СРСР утратив у тій «інтернаціональній» акції 15 тис. вояків, 118 літаків, 333 вертольоти, 147 танків, 433 артсистеми.

Польські історики фахово показали вплив Росії на загострення азербайджансько-вірменського конфлікту наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст., створення в 1995 р. у зоні протистояння російської військової бази, яка обслуговувала винищувачі МіГ-29, ракетні комплекси С-300 та «Іскандер», бронетехніку. Автори відзначили важливу роль Туреччини у нейтралізації впливу путінської Росії.

Матеріали рецензованого видання показують участь РФ у Придністровському конфлікті. В 1990 р. цей регіон Молдови проголосив «суверенітет», місцевих проросійських сепаратистів дієво підтримав контингент російських військ (1,2—1,5 тис.). На думку авторів, цей невирішений конфлікт Москва може використати для подальшої експансії та дестабілізації Молдови.

На сторінках книжки розкрито втручання Росії у внутрішні справи Таджикистану в 1992—1997 рр., ісламське населення якого симпатизувало антирадянській політиці Афганістану. Осередками базування «миротворців» стали російські гарнізони (7—7,5 тис. осіб), станція космічного зв'язку (фактично розвідки).

У праці відтворено передумови й наслідки російсько-грузинської війни 2008 р., до якої було залучено близько 70 тис. російських військовиків, 170 артсистем, 190 ракетних комплексів, близько 300 літаків і 100 вертольотів. Цьому угрупованню протистояли 32 тис. вояків збройних сил, 6,3 тис. представників МВС і 5,8 тис. прикордонників Грузії. Названо втрати сторін: 183 з грузинського боку, 65 з російського, 150 осетинських сепаратистів. Автори зауважують, що складові частини Грузії — Абхазію й Південну Осетію, які невдовзі проголосили «неза-

лежність», визнали, окрім РФ, лише Нікарагуа (2008 р.), Венесуела (2009 р.), Науру (2009 р.) та Сирія (2018 р.).

Розкрито політику Російської Федерації щодо України на початку 1990-х рр., коли Москві вдалося «приватизувати» більшу частину Чорноморського флоту, вивезти значну кількість ракетного озброєння та ін. Зрозуміло, що найбільше уваги приділено сучасній війні, яка триває від 2014 р. Підсумковий розділ книжки присвячено повномасштабному вторгненню з лютого 2022 р. Автори відзначають мужність захисників «Азовсталі», професійність українських ракетників, які вразили флагман російського Чорноморського флоту крейсер «Москва». Проаналізовано політику щодо України Євросоюзу й НАТО, військово-технічну допомогу, зокрема з боку Польщі, яка включала танки, бронетехніку, артилерію, системи зв'язку та ін. Дослідники вважають, що на перебіг війни може (й повинно) вплинути керівництво КНР, а також зміна / реформатування російської влади. Завершується видання бібліографією, до якої включено історичні та археографічні публікації дослідників із Польщі, Росії, України. Зауважимо, що хоч автори й використали праці українських фахівців зі вказаної тематики (публікації Т. Березовця, О. Задорожного, Є. Магди, Г. Перепелиці, С. Віднянського), але для розкриття окремих проблем доцільно було залучити розвідки О. Багана, Р. Постоловського, А. Слесаренка, В. Дмитрука, І. Короля, Л. Новак-Каляєвої, А. Киридон, А. Сороківської-Обіход тощо. Відзначимо також, що нариси вдало доповнюються численними кольоровими картосхемами окремих країн і регіонів. Рецензована праця зацікавить не лише дослідників, а й широке коло читачів.

Надійшла / Received 29.05.2025

Mykola LYTVYN

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Head of the Center for the Study of Ukrainian-Polish Relations,
I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine (Lviv, Ukraine)
lytvynmr@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1010-2329>

Liubomyr KHAKHULA

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History), Senior Researcher,
Docent at the Department of International Information,
Lviv Polytechnic National University
l.khakhula@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-9954-9962>

SOVIET-RUSSIAN ARMS
EXPANSIONS AFTER WORLD WAR II

Book review:

Michał Klimecki, Zbigniew Karpus. Undeclared Wars and Conflicts of the Soviet Union and Russia 1945—2022: A Review of Events
Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2023. 240 p.